

Maria Aurèlia Capmany, 100 anys

dona, novel·lista, feminista, socialista, vital, transgressora

JOSEP PUIG-PLA *Escriptor i historiador*

“Noia, jo sóc filòsof de secà i tu, filòsof de regadiu”. El seu pare, el folklorista Aureli Capmany¹ li ho va dir a M. Aurèlia. L’un tenia l’experiència vital del coneixement i l’altra, la filla, havia passat per la Universitat. Aureli havia begut de les fonts del poble, de les rondalles i cançons, de la saviesa popular, i l’estudiant M. Aurèlia dels pensadors clàssics i moderns i dels seus professors.

Els orígens familiars la marquen

Aureli Capmany (1868-1954) era fill d’un cisteller del barri de Ribera, que es va traslladar a plena Rambla de Barcelona, un negoci que sobretot van portar les dones de la família. Ell es va dedicar de ple a la recerca i la difusió de les tradicions i cançons tradicionals. Va ser un reconegut folklorista i etnògraf, immers de ple en el Modernisme.

Per part de mare, l’avi Sebastià Farnés (1854-1934) va ser advo-

cat, reputat taquígraf (una especialitat llavors molt útil) i estudiós de la llengua; la seva obra magna és la *Paremiologia Catalana Comparada*, recull de milers de proverbis. Probablement maçó, home de la Renaixença i federalista de Pi i Margall i Valentí Almirall; decebut per l’hegemonia de la Lliga Regionalista, s’autoexilià a Canet de Mar. Allí visqué amb les dues filles solteres, cultes i modernes, una de les quals hi dirigí la biblioteca, de les primeres de la Mancomunitat. M. Aurèlia se sentia molt bé a prop del seu l’avi, amb qui passà temporades i que sens dubte l’influí. Convertirà literàriament la vila marinera en l’imaginari ‘Guardiet’. En un dels seus escrits recorda amb afecte de “les muntanyes petites i rodones del Maresme”.

La seva mare, Maria Farnés (1890-1963), professora de taquígrafia, era “burleta, agressiva, ràpida en la rèplica, enginyosa i malintencionada”, segons la seva filla. Unes herències, totes les esmentades, que reconeixem

en la filla i néta dels seus antecessors. A casa seva es va viure amb disgust el pas del Modernisme al Noucentisme, de la llibertat a l’ordre: la noia Capmany sempre es va sentir modernista, per l’ambient familiar i perquè s’hi identificava molt més.

No ens ha d’estranyar, doncs, que amb el pare que tenia i la seva formació acadèmica escrivís un curiós article titulat “Aureli Capmany, els pessebres i el filòsof Kant”, que he trobat al “*Llibre de tothom*” (Ed. Alcides, 1963), on relaciona la teoria kantiana de l’espai i el temps amb la recreació que és un pessebre.

Els pas per l’Institut-Escola i la Universitat

De ben joveneta, M. Aurèlia, ja despuntava per la seva vivor, caràcter i intel·ligència: uns trets personals que no l’abandonaren. L’experiència de l’Institut-Escola del Parc de la Ciutadella la marca profundament, com a tots els estudiants que hi passen. Allí reben una educació moderna, en

1. Enguany coincideixen l’Any Maria Aurèlia Capmany (100 anys) i l’Any Aureli Capmany (150 anys).

M. Aurèlia Capmany a l'escenari de la Sala Cabanyes de Mataró amb el director i els actors de la seva obra "Vent de garbí i una mica de por".

Any 1969.

Foto: Manent

coeducació, oberta a la natura i en valors democràtics, republicans i catalanistes. Al cap dels anys, comenta al seu antic professor Solé Sabarís que els havien preparat per a un món que no va existir. Ell li va respondre: "No, però us vam ensenyar com s'havia de fer perquè existís". Van deixar-hi petja el director Dr. Estalella i altres professors com Ramon Esquerra, amic personal seu, que la volia encaminar a la literatura, quan ella no ho tenia clar.

A la carrera de Filosofia i Lletres M. Aurèlia va triar l'especialitat de Filosofia pura. Llicenciada el 1942, és invitada a donar classes a la mateixa Universitat (la UB, d'ara; llavors l'única). Però al cap d'uns tres anys ho deixa; no l'engrescava prou ensenyar en aquelles aules tristes sota el franquisme, a uns estudiants poc motivats. Opta per l'ensenyament secundari i serà professora de l'Institut Albéniz de Badalona i l'Escola Isabel de Villena. Allí el contacte amb els i les alumnes més joves, en una major llibertat, li obre moltes finestres.

Escriu ben d'hora i aviat publica en tots els gèneres:

novel·la, conte, teatre, cançons i assaig. Tradueix al català del francès i l'italià obres de Pirandello, Calvino, Balzac, Proust, Sartre, Simone de Beauvoir (*El segon sexe*) o novel·les de Simeon. Coneix Salvador Espriu, que s'ofereix a revisar-li un dels primers textos i a fer-li de Pigmalí. Amb el poeta de Sinera comparteixen una fascinació mútua. I Maria Aurèlia entra al món del teatre. Això sí que serà un cop. Crea amb Ricard Salvat l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual, una fita molt important per a l'escena catalana contemporània. Amb Salvat, hi ha una altra fascinació entre l'una i l'altre: ho comparteixen tot. M. Aurèlia hi juga tots els papers: adaptadora, dramaturga, directora d'obres i també actriu. Papers memorables seus seran els de Secundina a *Primera història d'Esther* i la dona d'en Quim Federal a *Ronda de mort a Sinera* (el mite del nostre Arenys).

Catalanisme, socialisme i barcelonisme

En el món de l'activisme cívic, ja llicenciada entra en contacte amb grups amb inquietuds

renovadores i democràtiques, singularment amb el Grup Miramar, que serà rellevant i que girava a l'entorn de Maurici Serrahima. Miramar, entre 1945 i 1953, reuneix persones amb vocació intel·lectual i política actives, grans i més joves, que tenen l'afany d'empènyer el catalanisme i preparar-se pel demà. En formaran part els Casassas, Benet, Cirici, Joan Sansa, Rosa Leveroni, el grup d'Ariel, entre altres; gent de pes que ocuparà llocs destacats en el món cultural i de les institucions en la transició i en nom de diferents partits.

Al final del franquisme i en configurar-se els partits polítics, s'integra en el nou socialisme que es congria entorn de Joan Reventós. Allí hi troba les arrels que venen del republicanisme d'esquerres de la seva família i la proximitat a les classes populars. Hi té un debut estel·lar en el multitudinari "Miting de la Llibertat", al Palau Blaugrana el juny de 1976, on la seva vibrant intervenció enardeix les masses al vell estil.

Barcelonina de naixement i de cor, sent veritable passió per la ciutat, la seva història, les seves formes de vida. Accedeix a l'Ajuntament de la mà de Pasqual Maragall entre 1983 i 1991 i en serà regidora de Cultura. Del seu llegat destaquen el Mercat de les Flors i el Pla de Museus. En un segon mandat, quan les forces la van deixant, s'ocuparà de les Publicacions municipals amb seu al Palau de la Virreina, que va fer restaurar, a la seva Rambla de sempre. Morí l'octubre de 1991.

Als *Diàlegs de Barcelona* amb l'alcalde Maragall (1984), recollits per Xavier Febrés, trobem unes pàgines impagables en què conjuntament reflexionen sobre la ciutat, la seva idiosincràsia, la

cultura, la història, burgesos i proletaris. “En les nostres ciutats mediterrànies, les places no constitueixen només els punts de concentració amb motiu de grans esdeveniments. Són un lloc d’esbarjo quotidià, un espai profundament vinculat a la nostra personalitat col·lectiva”. En un moment coincideixen que el futur de la catalanitat es juga no pas a Barcelona sinó a Cornellà, i es mostren preocupats per l’intent que veuen de voler oposar Catalunya i Barcelona, amb la qual cosa afirmen que “estàriem perduts absolutament”.

Parlant dels efectes de la Guerra civil reflexiona: “La gent de la nostra edat, durant la Guerra Civil, va veure com la burgesia catalana es va autoliquidar com a classe perquè jugava una mala carta, amb la qual li tocava necessàriament perdre”. Tot i ser d’idees progressistes, en un altre moment, s’esplaia dient: “Admiro un no dir l’esperit conservador de la nostra ciutat, car a ell devem l’actual prosperitat i abundància”. Geni i figura.

Sobre la burgesia catalana escriví algunes obres com *Preguntes i respostes sobre la vida i la mort de F. Layret, advocat dels obrers de Catalunya* (1970), que es representà clandestinament en entitats socials i empreses. A Mataró tingué lloc a la Parròquia de Montserrat, organitzat per les Comissions d’Activitats Cíviques (CAC) del Maresme.

Les seves intervencions públiques a l’Ajuntament i la Diputació (de la qual també va formar part vuit anys), recollides en el volum *M. Aurèlia Capmany pren la paraula* (2002) són clares, directes, entenedores i lúcides. Un dels seus biògrafs i amic, Jordi Font Cardona, la defineix personalment com “el do de la paraula” i en un altre volum la qualifica

d’“escriptora i dona d’acció” (2011). Algú va dir d’ella que li agradava molt escriure, però encara més parlar.

Feminista que obre camins

Els seus treballs sobre la situació de la dona a la societat i com havia d’evolucionar van ser referents per al feminisme d’aquells anys a Catalunya i la resta d’Espanya: *El feminismo ibérico*, amb Carmen Alcalde, i *El comportamiento amoroso de la mujer*. Va participar activament a les Jornades Catalanes de la Dona de maig de 1976, segons explica amb detall el seu biògraf Agustí Pons. Com a escriptora i com a dona va ser mirall per a les generacions de col·legues joves, com per a Montserrat Roig, amb qui va establir una gran complicitat els darrers temps: “Per a mi [M. Aurèlia], va ser la terra i les ànsies de volar”.

El seu estudi *La dona a Catalunya* (1966) l’havia consagrat com a especialista. Hi analitza aspectes històrics, socials i psicològics, i també els de la sexualitat, llavors tabú, com quan parla sense complexos de la homosexualitat femenina. Refereix que en una

conversa amb un sacerdot, quan aquest li digué: “Les dones us heu de casar, els homes no”, ella li va respondre en el seu estil directe: “Així, doncs, mossèn, amb qui vol que ens casem?”.

Al llibre publica una enquesta a 120 dones (potser poc representativa, però il·lustrativa), dividides a parts iguals en tres classes socials (burgesia, mitjana i obrera) i en dues franges d’edat (de 20 a 25 anys i de 25 a 50). El resultat dona que les més insatisfetes amb el rol social de la dona són les de classe mitjana (80%); les de la burgesia, en un 40%, i les de classe obrera, només en un 20%. Escriu: “Els ulls de la noia ja no miren el món que la volta, sinó que es dedica a observar-se a si mateixa”. No perd l’esperança quan afirma que el futur de la noia de vint anys és millor perquè ella ha canviat d’actitud, però també ha canviat d’actitud el xicot i sobretot el que ell espera d’ella.

Montserrat Palau, estudiosa de la seva obra, a l’homenatge al Saló de Cent de Barcelona (5 de juny) amb motiu de l’Any M. Aurèlia Capmany, va remar-

Placa a Canet Mar.
Foto: JPP

car que “obria el feminisme als feminismes actuals”. Palau situa Capmany com a “ferma defensora d’una lluita conjunta des del feminisme, el socialisme i el catalanisme”. Això vol dir amb els partits polítics i no en contra d’aquests.

Escriu novel·la i fa teatre

Lectora voraç de bell antuvi, com a literata se n’ha assenyalat la seva passió per l’escriptura. Entre els seus èxits primers trobem *Un lloc entre els morts* (1959, publicada el 1969), molt valorada en el seu moment, i *Feliçment jo sóc una dona* (1969), un al·legat en favor de la llibertat i un contrapunt a La Ben Plantada.

Se li ha criticat que no escrivia bé. Potser sí que algunes frases i construccions seves no són gaire correctes ni ben resoltes, però la seva llengua és viva, d’una gran riquesa lèxica, recull expressions populars i té una gran capacitat de crear imatges. Vegem-ne una mostra: “*la fam vergonyosa que buida l’estómac a petites cullerades*”; i una altra: “*la soledat, que no és altra cosa que el desacord absolut amb tot el que tens a l’abast*” (les dues cites de *Feliçment jo sóc una dona*).

Enguany també se celebra el centenari de Manuel de Pedrolo. L’escriptor va interessar la seva contemporània M. Aurèlia, que va dir que, per a ell, “*la cultura no és simplement un conjunt de disciplines (...). La cultura compromet l’home sencer; l’home sense passat esdevé capaç per crear futur*”. I en va destacar que, venint d’un llinatge antic i noble, es va posar del costat dels oprimits.

La seva obra teatral *Vent de garbí i una mica de por* (1965) recrea tres estius històrics de la burgesia catalana: la vigília de la

Setmana Tràgica a Caldetes, la de la Guerra Civil a Sitges i la *Gauche divine* a Cadaqués. Els assajos de l’obra a Mataró van suposar el 1969 la sortida d’un grup d’actors, liderats per Carles Maicas, del Centre Catòlic i la creació del Grup Xaloc, amb seu al Casal del carrer de Bonaire. Maicas, que havia estudiat teatre als Estudis Nous del carrer d’Aribau, havia travat bona amistat amb M. Aurèlia, que fou invitada a la representació del Casal.

Al cenacle El Racó

Participà en el conegut cenacle mataroní El Racó, a les golfes del Casal, per on van passar tants intel·lectuals des de 1949 i durant prop de trenta anys. M. Aurèlia fou la conferenciant invitada en tres ocasions. Hi devia anar de la mà del catedràtic Antoni Comas i Pujol i, sens dubte, de Lluís Terricabras, que era un bon amic i potser alguna cosa més en un moment. La primera visita es va produir el mateix any que s’inaugurava, les dues següents el 1957 i 1967. Ambdós, M. Aurèlia i Terri van rebre a Creu de Sant Jordi a la mateixa cerimònia el 1982. Precisament fou Antoni Comas qui cridà el 1971, al Departament de Llengua i Literatura Catalanes de la UB, Jaume Vidal Alcover, company dels darrers temps de M. Aurèlia. Al cap d’un any Vidal es traslladà a la Delegació de Tarragona, embrió de la Universitat Rovira i Virgili, on guanyaria càtedra el 1983.

Directa i clara com era, gens acomodaticia, M. Aurèlia no se’n callava ni una. Així alguns personatges i mandarins de la cultura van rebre les seves invectives. Guillem-Jordi Graells ho recordava en un article a *El País*

el 17 de maig passat: Josep Pla, el “trànsfuga” Eugeni d’Ors, l’editor Castellet, Joaquim Molas i els “moletes”, fins i tot la feminista radical Lidia Falcón, amb qui finalment va discrepar. Una anècdota divertida va ser quan va explicar a la periodista de Ràdio 4 Rosa Maria Puig-Serra l’entrevista que havia tingut amb Ilona Stahler (Cicciolina), llavors diputada pel Partit Radical Italià. L’alcalde Maragall va declinar rebre-la i Capmany, després de parlar amb l’actriu italiana, va dir que l’havia trobada una persona ben normal, mentre que altres vegades s’havia reunit amb corruptes i poca-vergonyes: “Hem de fer l’amor i no la guerra, m’ha dit. I jo he hi estat totalment d’acord”.

Recursos essencials

Web Any Maria Aurèlia Capmany: <http://cultura.gencat.cat/ca/anymariaaureliacapmany/inici/>

Agustí Pons: *Maria Aurèlia Capmany. L’època d’una dona. Edició del centenari (1918-2018)*. Meteora-Ajuntament de Barcelona, 2018. La biografia canònica, revisada i actualitzada de l’edició de l’any 2000.

Obra completa de M. Aurèlia Capmany. A cura de Guillem-Jordi Graells. 7 volums. Columna, 1993.

Jordi Font: *Els camins de Maria Aurèlia Capmany, escriptora i dona d’acció*. Ajuntament de Barcelona, 2011.

Autors diversos: *Maria Aurèlia Capmany i Farnés (1918-1991)*. Ajuntament de Barcelona, 1992.

Mítting de la Llibertat: <https://www.youtube.com/watch?v=tWhgJGHi-ps>